
KÜRESELLEŞEN DÜNYA, TÜRKİYE VE DEMOKRATİKLEŞME

E.Fuat KEYMAN* Koç Üniversitesi

Son yıllarda, hem akademik ve kamusal söylemin felsefi/kuramsal dünyasında, hem de toplumsal yaşamın somut dünyasında aktörlerin, stratejilerin ve düşüncelerin hızla değiştiğini gözlemlemekteyiz. Küreselleşme söylemi, bu bağlamda, 1990'lardan başlayarak giderek yaygınlaştı, popülerleşti, ve toplumsal değişim çözümleri içinde anahtar kavram konumuna yükseldi. Martin Shaw'ın da belirttiği gibi, özellikle 1990'lar-ortası dönemden beri, küreselleşme söylemi, bir taraftan Soğuk-Savaş sonrası uluslararası siyasal, ekonomik ve kültürel ilişkilerin çözümlenmesinde, diğer taraftan da hem modernite üzerine yapılan tartışmalarda, hem de farklı demokrasi söylemleri içinde temel gönderim noktası olarak işlev görmeye başladılar: *belki de akademik ve kamusal söylemin hegemonik kavramı olarak*.¹ Küreselleşme kavramının bu hegemonik niteliği, 11/Eylül, 2001 günü Amerika'da oluşan terör eyleminden bugüne, uluslararası ilişkilerin ve dünya siyasetinin, teröre karşı küresel mücadeleye adı altında gerçekleştirilen savaşlar ve ülke işgalleri, insan hakkı ihlalleri, ve farklı olanı ötekileştirmeler temelinde yaşadığı kırılmalar sonucunda çok daha arttı; bugün yaşadığımız küresel mali kriz, küresel ısınma, küresel adalet sorunu v.b. önemli sorunlar sonucunda da, hem toplumsal ilişkileri anlamamızın, hem de toplumsal sorunlara çözüm bulmanın temel anahtar kavramı niteliğini pekiştirerek, akademik ve kamusal söylem içinde tam anlamıyla hegemonik kavram olma niteliğini kazandı. Dahası, Zbigniew Brzezinski'nin önerdiği gibi, bugününün dünyasının doğası, ekonomi, terör, çevre,

---

* Prof. Dr., Koç Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi.

¹ Bkz. M. Shaw (der.) *Politics and Globalization*, London, Routledge, 1999.

yoksulluk, eşitsizlik temelinde yaşanan çok ciddi çalkantılar tarafından belirleniyor, ve yaşadığımız küresel çalkantıya çözümde ancak, adaletli ve insanodaklı bir küresel demokratik yönetim ile olanak kazanacaktır.²Küreselleşme, bu anlamda da, iyi, adaletli ve demokratik dünya yönetimi arayışı içinde de anahtar niteliğinde bir kavramdır.

Küreselleşme söyleminin hegemonik konumunun aynı zamanda kendi çelişkisini de beraberinde getirdiğini bu noktada belirtmeliyiz. 1980'li yılların "modernite-postmodernite tartışması"na benzer olarak, küreselleşme üzerine yapılan tartışmalar, yalnızca eleştirel çözümlenmeleri, analitik değerlendirmeleri ve yöntemsel açımları içermedi, eş-zamanlı olarak söylemsel kutuplaşmaların, olumlu ya da olumsuz normatif değer yargılarının ve tali-karşıtlıklar temelinde hareket eden siyasal stratejilerin ortaya çıkmasına da yolaçtı.³ Böylece, açıklama, çözümlenme ve anlama sürecine sokulması gereken bir kavram, toplumsal ilişkileri açıklayan bir kavrama, toplumsal değişim üzerine normatif yaklaşımları birbirlerinde ayıştıran temel ölçüte, ve siyasal alan/sivil toplum aktörlerinin toplum vizyonlarının dış-belirleyicisi durumuna dönüştü.⁴ Daha somut olarak söylersek, küreselleşmenin "devletler, toplumlar ve kültürler arası karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin zamansal/mekansal genişlemesi, derinleşmesi ve hızlanması" sürecini simgeleyen niteliği üzerinde akademik ve kamusal söylem içinde bir uzlaşma varken, bu sürecin toplumsal ilişkiler, ulus devlet, ulusal kimlik ve değerler üzerindeki etkilerinin nasıl anlaşılacağı, ve bu etkiler bağlamında ne tür düzenlemeler ve siyasalar üretilmesi gerektiği soruları tali karşıtlıklara dayalı kutuplaşmalara yolaçmaktadır. Bu temelde de, bir tarihsel gerçeklik olarak hareket eden, ve bugünün toplumsal ilişkilerini anlama ve toplumsal sorunları çözme girişiminin temel anahtar kavramı işlevi gören küreselleşme, aynı zamanda, yerel ölçekten küresel ölçeğe toplumsal yaşamda yarattığı etkiler temelinde, farklı siyasi söylemlerin hareket tarzlarına da anlam vermekte, ve böylece küreselleşme söylemleri diyebileceğimiz bir söylemsel nitelik de kazanmaktadır. Bugün, toplumsal değişim üzerine tartışmak yalnızca sosyolojik ve yöntemsel bir tartışma değildir, aynı zamanda tartışma farklı küreselleşme söylemlerini ve bu söylemlerin eklemlendiği farklı siyasal stratejiler üzerine konuşmayı ve eleştirel bakışı da içermektedir. Diğer bir deyişle, bugün küreselleşme tartışması içinde egemen gündem, küreselleşme süreçlerinin ve etkilerinin tarihsel ve

² Z. Brezeznski, *Choice*, New York, Basic Boks, 2004.

³ Modernite-Postmodernite tartışması için bkz. E.F. Keyman, *Türkiye ve Radikal Demokrasi*, İstanbul, Alfa, 2000.

⁴ Bamhey, M.A, *The Ends of Globalization*, Minneapolis, University of Minnesota Press, 2000.

yoksulluk, eşitsizlik temelinde yaşanan çok ciddi çalkantılar tarafından belirleniyor, ve yaşadığımız küresel çalkantıya çözümde ancak, adaletli ve insanodaklı bir küresel demokratik yönetim ile olanak kazanacaktır.²Küreselleşme, bu anlamda da, iyi, adaletli ve demokratik dünya yönetimi arayışı içinde de anahtar niteliğinde bir kavramdır.

Küreselleşme söyleminin hegemonik konumunun aynı zamanda kendi çelişkisini de beraberinde getirdiğini bu noktada belirtmeliyiz. 1980'li yılların "modernite-postmodernite tartışması"na benzer olarak, küreselleşme üzerine yapılan tartışmalar, yalnızca eleştirel çözümlenmeleri, analitik değerlendirmeleri ve yöntemsel açılımları içermedi, eş-zamanlı olarak söylemsel kutuplaşmaların, olumlu ya da olumsuz normatif değer yargularının ve tali-karşıtlıklar temelinde hareket eden siyasal stratejilerin ortaya çıkmasına da yolaçtı.³ Böylece, açıklama, çözümlenme ve anlama sürecine sokulması gereken bir kavram, toplumsal ilişkileri açıklayan bir kavrama, toplumsal değişim üzerine normatif yaklaşımları birbirlerinde ayıştıran temel ölçüte, ve siyasal alan/sivil toplum aktörlerinin toplum vizyonlarının dış-belirleyicisi durumuna dönüştü.⁴ Daha somut olarak söylersek, küreselleşmenin "devletler, toplumlar ve kültürler arası karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin zamansal/mekansal genişlemesi, derinleşmesi ve hızlanması" sürecini simgeleyen niteliği üzerinde akademik ve kamusal söylem içinde bir uzlaşma varken, bu sürecin toplumsal ilişkiler, ulus devlet, ulusal kimlik ve değerler üzerindeki etkilerinin nasıl anlaşılacağı, ve bu etkiler bağlamında ne tür düzenlemeler ve siyasalar üretilmesi gerektiği soruları tali karşıtlıklara dayalı kutuplaşmalara yolaçmaktadır. Bu temelde de, bir tarihsel gerçeklik olarak hareket eden, ve bugünün toplumsal ilişkilerini anlama ve toplumsal sorunları çözmeye girişiminin temel anahtar kavramı işlevi gören küreselleşme, aynı zamanda, yerel ölçekten küresel ölçüğe toplumsal yaşamda yarattığı etkiler temelinde, farklı siyasi söylemlerin hareket tarzlarına da anlam vermekte, ve böylece küreselleşme söylemleri diyebileceğimiz bir söylemsel nitelik de kazanmaktadır. Bugün, toplumsal değişim üzerine tartışmak yalnızca sosyolojik ve yöntemsel bir tartışma değildir, aynı zamanda tartışma farklı küreselleşme söylemlerini ve bu söylemlerin eklemlendiği farklı siyasal stratejiler üzerine konuşmayı ve eleştirel bakışı da içermektedir. Diğer bir deyişle, bugün küreselleşme tartışması içinde egemen gündem, küreselleşme süreçlerinin ve etkilerinin tarihsel ve

² Z. Brezeznski, *Choice*, New York, Basic Boks, 2004.

³ Modernite-Postmodernite tartışması için bkz. E.F. Keyman, *Türkiye ve Radikal Demokrasi*, İstanbul, Alfa, 2000.

⁴ Bamhey, M.A., *The Ends of Globalization*, Minneapolis, University of Minnesota Press, 2000.

eleştirel çözümlenmesi kadar, bu süreçler karşısında geliştirilen siyasal stratejiler arası söylemsel mücadele, ya da Antonio Gramsci'nin terminolojisi içinde "pozisyonlar savaşı" dır.⁵

Bu tartışmalara baktığımızda, egemen küreselleşme söylemleri olarak, neo-liberal "hiperglobalizmi" ve "milliyetçi-devletçi şüpheliği" görüyoruz, ve bu yaklaşımların siyasal kutuplaşma ve tali karşıtlıklar yoluyla birbirleriyle yaptığı pozisyonlar savaşının tartışmanın birincil gündemini oluşturduğuna şahit oluyoruz. Küreselleşme tartışmasının çerçevesinin ve sınırlarının, bu temelde, son yıllarda giderek ve hissedilen bir şekilde bu söylemler arası pozisyonlar savaşı tarafından belirlendiğini söyleyebiliriz. Böylece de, küreselleşme kavramının kutuplaşmalar ve tali karşıtlıklar içinde kullanılmaya başlanmış, ve farklı siyasal stratejilerin kendi hegemonik toplum vizyonlarını empoze etmelerinin söylemsel bir aracı konumuna gelmiştir. Bununla birlikte, küreselleşme tartışmasının aynı zamanda, hem neo-liberal hiperglobalizme hem milliyetçi-devletçi şüpheliğe eleştirel bakan, hem de bu söylemlerin yarattığı kutuplaşma ve karşıtlıklara dayalı siyaset anlayışına alternatif "dönüştürücü yaklaşım" olarak adlandırabileceğimiz bir küreselleşme söylemini de içinde barındırdığını gözardı etmemeliyiz.⁶ Hegemonik küreselleşme söylemlerine alternatif olarak gelişen, ve devlet-toplum ilişkilerini demokratik bir tarzda dönüştürmenin siyasal-kuramsal-felsefi parametrelerini arayan/araştıran/tartışan dönüştürücü yaklaşım, küreselleşme süreçlerini tarihsel bağlamı içinde düşünerek, bu süreçlerin toplumsal/yerel ilişkiler üzerindeki etkilerinin eleştirel çözümlenmesini önerir, ve bu temelde kurulacak demokratik yönetim kurgusunun toplumsal sorunlara ve taleplere yanıt bulma girişimi için önemini vurgular.

Küreselleşme ve Türkiye⁷

Akademik ve kamusal söylem içinde yapılan küreselleşme tartışmasını niteleyen bu üçlü yapının, ve hegemonik ve alternatif kuramsal-siyasal söylemler arası pozisyonlar savaşının, 1990'lı yıllardan başlayarak bugüne kadar giderek Türkiye gündemine de yerleştiğini söyleyebiliriz. Gerek Türkiye-AB, Türkiye-IMF, Türkiye-ABD ilişkilerinin içerdiği demokratikleşme, ekonomik istikrara ve güvenlik tartışmaları içinde; gerekse Kürt Sorunu, Alevi Sorunu, Azınlıklar Sorunu, Başörtüsü Sorunu, Kadın Sorunu,

⁵ Pozisyonlar savaşı kavramının geniş bir çözümlenmesini, *Küreselleşme, Devlet, Kimlik/Fark: Uluslararası İlişkiler Kuramını Yeniden-Düşünmek*, Alfa, İstanbul, Ekim/2000, kitabımda yaptım.

⁶ Bu yaklaşımlar aynı zamanda D. Held tarafından da kullanılmaktadır. Bkz. Held, D. *Global Transformations*, Polity, London, 1999.

⁷ Bu kısmın değişik bir versiyonu için bkz. Keyman, E.F., "Modernite Sorunsalı ve Türkiye, *Doğu Batı*, no: 10, 2000.

Muhafazakarlaşma, Mahalle Baskısı, v.b. farklılıkların tanınmasına dönük kimlik-vatandaşlık tartışmalarında; gerek özellikle 2002'den bugüne tek parti çoğunluk hükümetiyle Türkiye'yi yöneten AKP'yi anlama ve çözümleme çabaları içinde; gerekse de bu yıllar içinde Türkiye'nin içinden geçtiği dönüşümün yönetimi ile ilgili oluşan yargının siyasallaşması, siyasete siyaset-dışı mekanizmalar yoluyla müdahale (Ergenekon Soruşturması), parti kapatma davaları ve güçsüz muhalefet sorunlarının tartışılmasında; sürekli olarak küreselleşme olgusuna gönderim yapıyoruz, küreselleşen dünyada Türkiye, küreselleşen Türkiye ve Türkiye'de küreselleşme gibi betimleyici sıfatlar altında bir Türkiye çözümlemesi yapıyoruz, ve bu çözümlemenin odak noktası, anahtar kavramı, ya da hegemonik referansı da küreselleşme oluyor.⁸ Tüm bu tartışmalar içinde, küreselleşme çözümlemesi de, üç farklı söylemi ortaya çıkartıyor. Bir taraftan, küreselleşme tartışması içinde neo-liberal hiperglobalizm (küreselleşmenin tartışmasız/sorulamasız kabulü) ve devletçi-milliyetçi şüpheciliğin (ya da ulusalcılık) hegemonik konumlarını, bu söylemlerin ürettiği kutuplaşmayı ve tali-karşıtlıkları, ve aynı zamanda bu hegemonyaya karşı geliştirilen dönüştürücü yaklaşımı da görebiliyoruz. Bu tartışma, hem küreselleşme süreçlerinin toplumsal ilişkiler üzerinde ekonomik, siyasal ve kültürel etkilerini araştıran kuramsal ve tarihsel çözümlemeleri, hem de modernitenin içsel eleştirisini yapan felsefi ve normatif girişimleri, özellikle demokrasi kuramına ve "toplumsal iyi ve kamusal yarar" üzerine yapılan çözümlemeleri içermektedir.⁹

Küreselleşme tartışmasının tarihsel bağlamı, ki bu tarihselliği "geç-modern zamanlar" olarak niteleyebiliriz, toplumsal değişim anlayışımızda önemli bir kırılma yaratmaktadır; *yaşadığımız değişim, modernist değişim söylemine karşıt olarak, kendisine olumluluk atfedemeyeceğimiz bir süreci gündeme getirmektedir.*¹⁰ Demokratikleşme, ama aynı zamanda etnik kıyımı da içeren bir değişim; bireyselliğin öneminin vurgulandığı, ama aynı zamanda insan hakları ihlallerini de yaygınlaştığı bir değişim; gelişme, kalkınma, teknolojik ve bilişim devrimleriyle simgelenen; ama aynı zamanda ekonomik kriz, terör, çevre kirliliği, iklim değişikliği, yoksulluk, işsizlik ve ötekileştirme olgularıyla tanımlanan bir değişim. Bu anlamda, 1990'lı yıllardan bugüne yaşadığımız küresel ölçekte değişim ve dönüşümler "belirsizlik/muğlaklık,

⁸ Bu süreçleri ve tartışmaları tarayan bir çalışma için bkz. E.F. Keyman, *Değişen Dünya, Dönüşen Türkiye*, İstanbul, Bilgi Üniversitesi yayınları, 2006.

⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. E.F. Keyman ve A.Y Sarıbay (der.) *Global-Yerel Ekseninde Türkiye*, İstanbul, Alfa, 2000.

¹⁰ Bu bağlamda önemli bir çalışma için bkz. Bauman, Z. *Globalization*, Oxford, Blackwell, 1998.

risk ve ontolojik güvensizlik" duygularıyla çerçevenilmiş "geç-modern zamanları" yaratmaktadırlar.¹¹

İkinci olarak, hem "küreselleşme" hem de "modernite ve kriz" tartışmaları, 1990'lı yıllarda toplumsal değişim sorusuna etik ve ahlaki boyutları içinde yaklaşılması gerekliliği üzerine yapılan vurgunun güçlenmesini de yaratmıştır. Zygmunt Bauman'ın önerdiği gibi, küreselleşme süreçleri "ahlaki benliğe geri dönüşü" ve bu dönüşün gerekli kıldığı siyasete "etik olarak siyaset" olarak yaklaşma zorunluluğunu da ortaya çıkartmaktadır.¹² Bir taraftan, yoksulluk, işsizlik, dışlanma, ötekileştirme v.b. yaşanan sosyal adaletsizlik sorunları, diğer taraftan da, savaşlar, etnik kıyımlar, terörizm ve şiddet, bugün küresel ölçekte yaşanan, ve çözümleri küresel ölçekte aranması gereken sorunlar olarak karşımızdadır; ve bu gelişim hem ahlaki benliğe dönüşü, hem de siyasete etik bir alan olarak yaklaşmayı gerekli kılmaktadır.¹³ Bu nedenle de, 1990'lı yıllarda ortaya çıkan ve bugüne kadar derinleşerek devam eden demokrasi tartışmaları, sadece demokrasinin kurumsal özellikleriyle ilgili değildir, aynı zamanda demokratik bir devlet-toplum/birey ilişkilerinin hangi normatif ve felsefi ilkeler üzerine kurulacağı sorusu üzerine de ciddi olarak odaklanmıştır. Bu nedenle, siyasetin amacını "mutlak doğru kurgusu" temelinde geliştirilmiş rasyonellik ve verimlilik ölçütlerine indirgeyen pozitivist/rasyonalist epistemolojilere karşı, küreselleşme tartışmaları yönetim ve otoritenin meşruiyet sorunu üzerine eğilmekte, modernite tartışmaları içinde de, Levinas'ı izleyerek, "siyaset-etik" ve "toplum için doğru-toplum için iyi" ilişkileri ayrıntılı olarak irdelenmekte ve çözümlenmektedir.¹⁴ Böyle bir siyaset anlayışına ve ahlaki benlik tavrına, ne hyperglobalist neoliberallik, ve bu alan içinde hareket eden demokratlık anlayışı, ne de devlet-merkezçi şüphecilik ve bu şüphecilik üzerinden hareket eden ulusalcı yaklaşımlar sahiptir, aksine etik olarak siyaset ve ahlaki benlik küreselleşmeye, demokratikleşme temelinde hareket eden bir dönüştürücü yaklaşımı gerekli kılmaktadır.¹⁵

Hegemonik Küreselleşme Söylemleri: Karşıtlıklar içinde Benzerlik

Küreselleşme süreçleri içinde Türkiye'de değişim, dönüşüm ve demokratikleşmeyi konuşmak ve çözümlmek, bu anlamda, özellikle

¹¹ Bkz. E.F.Keyman, *Türkiye ve Radikal Demokrasi*, bölüm:4.

¹² Bauman, Z. *Postmodern Ethics*, Oxford, Blackwell, 1994.

¹³ Dallmayr, F. *Alternative Visions*, Oxford, Rowman and Littlefield Publishers, 2000.

¹⁴ Bu bağlamda ayrıntılı bilgi için bkz. Heller, A. *A Theory of Modernity*, Oxford, Blackwell, 1999. Aynı zamanda, modernite-demokrasi ilişkisinin yeni kuramsal açımları için, *Türkiye ve Radikal Demokrasi*, İstanbul, Alfa, 2000 adlı kitap çalışmamın üçüncü bölümüne bakılabilir.

¹⁵ Bu tür demokartlık anlayışı için, en güzel örnek, Etyen Mahçupyan'ın Taraf Gazetesi'nde yer alan köşesinde demokratlık üzerine yazdığı yazılardır.

1990'lı yıllardan bugüne, günlük yaşamdan devlet-toplum/birey ilişkilerine kadar geniş bir yelpaze içinde yaşamımızı etkileyen somut olay ve süreçlerden, ama aynı zamanda da bu süreç ve sorunlara yanıt arayışları içinde ortaya çıkan küreselleşme söylemlerinden ve bu söylemleri yaşama geçiren siyasi stratejilerden ve aktörlerden konuşmaktır.¹⁶ Bu konuşma içinde, daha somut düzeyde söylersek, toplumsal değişim ve taleplere karşı "milliyetçi şüphecilik" duygusunu önplana çıkartan bir ulusalcı ve devletçi söylemle, değişimi "hiperglobalist" bir mentalitede okuyan ve kendisini devletçi söyleme tek alternatif olarak sunan neo-liberal bir demokratlık söylemi, küreselleşme tartışmasını ikili-karşıtlıklara ve kutuplaşmalara indirgemıştır. Türk-Kürt, Laik-İslami, Avrupa-Türkiye, Doğu-Batı ve İlerici-Gerici, Muhafazakar-Otoriter, v.b tali-karşıtlıklar, ve Cumhuriyet-Demokrasi, Hukuk-Demokrasi, Demokratlık-Otoriterlik karşıtlığı üzerine kurulan siyasi kutuplaşmalar, bugün küreselleşme tartışmasını belli pozisyonlara taraftar olma temelinde yapılan bir pozisyonlar-arası savaş olarak kurmuştur.¹⁷ Bu söylemler yoluyla, Türk modernleşme projesi, ya kutsanması, ter türlü eleştiriye karşı korunması ve toplumsal değişime karşı kurucu ilkelerinin güçlendirilmesi gereken bir "çağdaşlaşma metafiziği" olarak sunulmakta, ya da başından itibaren tutucu, otoriter, anti-demokratik, ve bu nedenle total olarak yadsınması ve direnç gösterilmesi gereken bir "devletçi zihniyet" olarak betimlenmektedir.

Bu iki söyleme alternatif olarak geliştirilen **dönüştürücü yaklaşım**, bu söylemlerin düşünce dünyamız üzerinde kurduğu hegemonyayı kırdığı sürece, demokratik Türkiye vizyonuna da katkıda bulunacaktır. Bu nedenle, aşağıda ilk önce bu kutuplaşmayı yaratan küreselleşme söylemlerinin eleştirel bir açılımını yapacağım, ve bu yolla da dönüştürücü yaklaşımın ortaya çıkardığı alternatif küreselleşme ve Türkiye çözümlemesini ana hatlarıyla sunmaya çalışacağım.

Devletçi şüphecilik, her toplumsal sorunu, süreci ve talebi, (örneğin çoğulculuk, farklılık, demokratikleşme ya da hukuk devleti gibi) kendi özgüllüğü içinde anlamak yerine, modernite projesinin kurucu öğelerine uyumlulukları ve yakınlıkları içinde değerlendirmektedir. Diğer bir deyişle, (a) egemen özne olarak devlet ve kutsanmış devlet egemenliği kurgusu, (b)

¹⁶ Bu bağlamda çok önemli bir çalışma ve çözümleme, Ayşe Kadioğlu tarafından *Cumhuriyet İradesi, Demokrasi Muhakemesi, Metis*, İstanbul, 1999 adlı kitabında yapılmıştır.

¹⁷ Çalışmanın bu kısmı, son iki yıldır yaptığım **Küreselleşme ve Türkiye** adlı araştırmama, ve bu araştırmada kullandığım gazete, dergi ve yayın taramalarına dayanmaktadır. Bu nedenle, neo-liberal hiperglobalizm ve devletçi-milliyetçi yaklaşımları açılmak üzere bir "zihniyet" üzerinde odaklaştım, ve bu yaklaşımı temsil eden belli isimleri vermekten ve spesifik yayınlara ya da gazete makalelerine gönderim yapmaktan kaçındım.

devlete karşı görevlerle tanımlanan ve çağdaşlaşma metafiziğinin temsilcisi ve taşıyıcısı işlevini üstlenmiş vatandaşlık anlayışı, ve (c) modern-organik toplum vizyonu olarak ele alınan modernite projesinin kurucu öğeleri, devletçi söylemin toplumsal taleplere, süreçlere ve sorunlara yaklaşırken öncül aldığı “değişmez ve tartışılmaz değerlendirme ölçütlerini” kurmaktadır. Bu ölçütlerin temel işlevi, toplumsal taleplere ve muhalefete “biz ve onlar”, “benlik ve ötekiler”, “dostlar ve düşmanlar” v.b. karşıtlıklarla yaklaşmayı olanaklı kılmak, demokratikleşme süreci üzerine “istikrar ve normalleşme” adına sınırlar empoze etmek, ve toplumsal değişime karşı milliyetçi şüpheciliği körüklemektir. Ve böylece de, devletçi söylem, bireysellik ve farklılık taleplerini eleştirel bir tarzda anlamak yerine onlara şüpheyle bakan, ve her türlü muhalefeti tartışmadan düzen karşıtı olarak kodlayan bir düşünce tarzının egemenliğini akademik ve kamusal söylem üzerinde yaratmaya çalışır.

Buna karşın, neo-liberal hiperglobalizm, “Türk modernite projesinin krizi” olgusuna, zihniyet temelinde yaklaşarak, her türlü sorunun kaynağını bu projenin güçlü devlet-temelli otoriter zihniyetinde görmektedir. Bu görüş, kendisinin serbest pazar, minimal devlet ve demokratikleşme arasındaki kurduğu eş-anlamlılık ve eş-zamanlılık ilişkisi yoluyla yarattığı hiperglobalist değişim söylemini meşrulaştırmak için, beraberinde bir dizi karşıtlığı beraberinde taşımaktadır: devlet-sivil toplum, topluluk-birey, kamusal yarar-bireysel tercih, refah dağılımı-fırsat eşitliği, sınıf-toplumsal hareket, etik-özgürlük, refah devleti-teknik devlet, planlama-serbest pazar, erdemli vatandaş-girişimci birey v.b. karşıtlıklar. Bu karşıtlıklar içinde, ilk grup otoriter devletçi zihniyetin, tarih-dışı kalmanın, muhafazakarlığın, değişime ayak uyduramamanın ve milliyetçiliğin hareket tarzını simgeleyen “rededilmesi gereken öğeler” olarak kodlanmakta, ikinci grup ise, demokrasinin, özgürlüğün ve değişimin olmasa olmaz (yeterli) koşulları olarak tanımlanmaktadır. Bu temelde geliştirilen neo-liberal hiperglobalizm, akademik ve kamusal söylem içinde egemenliğini, kendisini otoriter devletçi zihniyete karşı tek alternatif olarak sunarak kurmaya çalışır.

Devletçi-milliyetçi söylemle neo-liberal hiperglobalizm arasındaki siyasal kutuplaşma ve tali-karşıtlıklar yoluyla kurulan bu pozisyonlar savaşı, özünde her iki yaklaşımın kendi toplum vizyonlarını akademik ve kamusal söylem üzerine empoze etme girişimini içeren bir hegemonya savaşıdır. Bu pozisyonlar arası hegemonya savaşını irdelediğimiz zaman, ilk önce her iki yaklaşımın kendilerini farklı küreselleşme söylemlerini içeren, toplumsal ilişkilere farklı yaklaşan, ve birbirlerine karşıt toplum vizyonlarını temsil eden siyasal-kuramsal pozisyonlar olarak sunduklarını görüyoruz. Bu yolla yaklaşımlar akademik ve kamusal söylemi “nasıl bir Türkiye” sorusu üze-

rinde ontolojik bir tercihle karşı karşıya bırakılmaktadırlar: ya neo-liberal, küreselleşen ve bu bağlamda serbest pazar ekonomik rasyonalitesine bağlı hareket eden bir Türkiye vizyonuna siyasal ve normatif bağlılık, ya da devletçi-milliyetçi siyasal aklın "devlet bekası" temelinde kurduğu organik Türkiye toplumu vizyonuna bağlılık.¹⁸

İkinci olarak, ve daha da önemlisi, yaklaşımlar bu tercihin Türkiye'nin geleceğini belirleyeceği savını düşünce dünyamıza empoze ederek, bu tercih dışında yapılan Türkiye çözümlerini ve tartışmalarını akademik ve kamusal söylemden dışlama ve marginalize etme girişimine girerler. "Nasıl bir Türkiye" sorusu, ancak ve ancak bu iki yaklaşımın siyasal-kuramsal dünyası içinde ve bu dünyayı kuran tali-karşıtlıklar yoluyla yanıtlanabilecek bir soru olarak kurgulanarak, düşünce dünyasında bu yaklaşımların dışında kalan çözümlere yer bırakılmamaktadır. Böylece, her iki yaklaşımda, hegemonik söylemler olarak, kendi toplum vizyonlarını eleştiriye kapalı tutmakta, mutlak doğrular olarak temsil etmekte, ve bizleri tartışmaya değil, kendi toplum vizyonlarını tercih eden ve bu vizyona siyasa ve normatif bağlılığı olan "tarafdarlık" konumuna davet etmektedirler.

Bu temelde Türkiye'deki küreselleşme tartışmasını taradığımız zaman da ortaya çıkan, iki farklı ve birbirlerine zıt görünen küreselleşme çözümlenmesi yaptığını savlayan iki yaklaşım arasında yapılan hegemonya savaşını resimleyen bir tablodur. Kendi küreselleşme çözümlerinin Türkiye'de yaşanan toplumsal değişimi açıklama ve bu değişimin yarattığı sorunlara çözüm bulma sürecinin ön-koşulu olduğunu öneren bu yaklaşımlar, küreselleşme kavramını siyasal-kuramsal düzeyde kurdukları Türkiye vizyonlarının "dış-belirleyicisi" olarak kullanılmaktadırlar. Küreselleşme tartışması da, tam da bu noktada özgüllüğünü kaybetmekte, neo-liberal hiperglobalizm ve devletçi-milliyetçi söylem arasındaki hegemonya savaşını içinde tartışılmaya başlanmakta, ve bu yaklaşımların kullandığı bir "söylemsel araç" olma niteliği kazanmaktadır.

Bu bağlamda sorulması gereken soru şudur: bu hegemonya savaşını içinde, neo-liberal hiperglobalizm ve devletçi-milliyetçi söylem tarafından sunulan farklı ve birbirine zıt küreselleşme çözümlenmeleri ve toplum vizyonları gerçekte nereye kadar birbirlerinden farklıdırlar? Bu çözümlenmeler ve toplum vizyonları nereye kadar farklı epistemik, ontolojik ve yöntemsel temellere dayanılmaktadırlar? Ve nereye kadar sunulan çözümlenmeler ve vizyonlar Türkiye'deki devlet-toplum/birey ilişkilerinin demokratikleşmesine katkıda

¹⁸ Bu bağlamda önemli bir kaynak için bkz. Sancar, M. "Devletin Akli" Kısacasında Hukuk Devleti, İstanbul, İletişim, 2000.

bulunmaktadırlar? Bu yaklaşımların derin ve kapsamlı bir açılımı bizi şu sonuca götürecektir: (a) yaklaşımlar arası görünürde olan kutuplaşma ve karşıtlık özünde aynı yöntemsel, epitemik ve normatif temelden kaynaklanmaktadır; bu temelde (b) her iki yaklaşımda, görünür karşıtlıkların gerisinde, epistemik düzeyde aynı küreselleşme anlayışına, aynı devlet, sivil toplum ve kimlik/benlik kurgusuna sahiptirler; ve bu nedenle (c) her ikisi de kendi meşruluklarını ve hegemonik konumlarını üretmek için birbirlerinden beslenmeye ve karşıtlıklar yaratarak küreselleşme tartışması üzerine sınırlar empoze etmeye mecburdurlar.

Bu anlamda altı çizilmesi gereken nokta, her iki yaklaşımın varlık koşullarının kendilerine içsel olmadığı, aksine yaklaşımlar arası hegemonya savaşına bağlı olduğudur. Hiperglobalizmin varlığı, meşruluğu ve hegemonyası her zaman devletçi-milliyetçi söyleme ve bu söyleme karşıt geliştirdiği tezlere bağlıdır. Aynı durum, devletçi-milliyetçi söylem içinde geçerlidir. Bu anlamda, her iki söyleminde birbirlerinin varlık koşullarını belirleyen "kurucu-referefans noktası" işlevini gördüğünü söyleyebiliriz. Söylemler kendi küreselleşme, devlet, sivil toplum ve kimlik/benlik tezlerini "eleştiriye açık olmayan mutlak doğrular" olarak sunarken, yöntemsel olarak birbirlerini eleştirmekte, kendi tezlerini karşıtlık ve zıtlık yoluyla kurmakta, ve daha da önemlisi karşı tezleri siyasal-ideolojik düzeyde karalayarak kendi tezlerine meşruluk kazandırmaya çalışmaktadırlar. Bu temelde de, her yaklaşım diğerinin "kurucu referans-noktası" işlevini görmekte, birbirlerinden beslenmekte, ve küreselleşme tartışmasını diyalojik ve eleştirel olmayan iki-kutuplu bir tartışmaya indirgemektedirler.

Neo-liberal hiperglobalizm ve devletçi-milliyetçi söylem arasındaki yukarıda vurguladığım benzerlik noktasının açıklık kazanması için, bu yaklaşımların küreselleşme tartışması içinde, küreselleşme, devlet, sivil toplum ve kimlik/benlik üzerine geliştirdikleri tezlerini açılmamanın yararlı olacağını düşünüyorum.

(i) küreselleşme: neo-liberal hiperglobalizm küreselleşmeyi modern dünyanın içine girdiği "yeni bir durum" olarak tanımlamakta, ve küreselleşen dünyanın gündeme getirdiği yeni talepler, sorunlar ve koşullara göre ulusal düzeye yaklaşmamız gerektiğini vurgulamaktadır. Bu yeni durumun belirleyici ögesi de, serbest pazar temelinde hareket eden küresel sermayedir. Bu anlamda, küreselleşme bir tarihsel süreçler bütünü olarak ele alınmamakta, fakat tanımlanabilir, kendi ontolojisi olan, sınırları ve anlamı belli yeni bir durum olarak düşünülmektedir. Ulusal düzeyin başarısı da ancak bu yeni duruma kendisini adapte etmesiyle olasılık kazanacaktır. Bu nedenle de, ulus-devletin ekonomiden, toplumsal hayattan elini çekmesi ve

teknik bir devlete dönüşmesi, ulusal ekonominin tamamıyla küresel sermaye ile uyumlu bir tarzda yeniden-yapılanması ve bireyciliğin ulusal kimliğin özünü teşkil etmesi gerekmektedir. Tüm bu gereksinimlerin belirliyicisi küreselleşen dünya, yükselen değer ise bu dünyaya uyumdur. Bu anlamda da, refah devleti, sosyal devlet, toplumsal/kamusal yarar, dağılım adaleti, toplumsal kimlik olguları eski dünyanın bize bıraktığı eleştirilmesi, hatta rededilmesi gereken sorunlarıdır, ve bu sorunlar ancak ve ancak küreselleşen dünyanın bireyciliği, serbest pazar rasyonalitesi, ve teknik devleti ile çözümlenebilir.

Hiperglobalizm içinde epistemik, ontolojik yeni bir durum olarak düşünülen ve kendisine normatif olumluluk atfedilen küreselleşme, devletçi-milliyetçi söylem tarafından ekonomik ve kültürel Batı emperyalizminin yeni görüntüsü olarak ele alınır, ve rededilmesi ve direnç gösterilmesi gereken, ve bu bağlamda da normatif olumsuzluk taşıyan bir egemenlik ilişkisi temelinde düşünülür. Böylece, hiperglobalizmin "yenilik" üzerine koyduğu aşırı vurgu, devletçi-milliyetçi yaklaşım tarafında hiçbir şeyin özünde değişmediği ve emperyalizm tarafından yönetilen kapitalist dünya düşüncesine yapılan aşırı vurguyla değiştirilir, ve küreselleşen dünyaya karşı ulusal düzey korunmaya çalışılır. Ulus-devlet toplumsal taleplere ve toplumsal değişime karşı korunurken, ulusal kimliğe farklılık ve bireysel hak talepleri karşısında normatif öncüllük verilir. Ek olarak, "Emperyalist/liberal küresel dünya-ulusal düzey karşıtlığı" temelinde, toplumsal değişime karşı devletin güçlendirilmesi, ve toplumsal sorunlara ve taleplere karşı da organik toplum vizyonununun pekiştirilmesi ve desteklenmesi istenir.

İlginç olarak, devletçi-milliyetçi söyleme göre, küreselleşme içinde süreklilikleri ama aynı zamanda kopuşları ve kırılma noktalarını taşıyan, ve egemenlik ilişkileri kadar alternatif direnç noktalarını olası kılan tarihsel bir süreç değildir; aksine, emperyalizmle nitelenen bir durumu, ontolojisi belli bir sistemi nitelemektedir. Aynı hiperglobalizm gibi devletçi-milliyetçi söylem de, bir süreç olarak değil, bir "durum" olarak küreselleşmeye yaklaşır, fakat yeni yerine sürekliliği, değişim yerine de değişmeyen sistemik koşulları önplana çıkartır, ve küreselleşme yaklaşımını bütünsel bir tarih anlayışı üzerine kurar. Yine hiperglobalizm gibi, küreselleşmeyi ulusal düzeyin gerisinde bir "gerçeklik" ve bir "dış etken" olarak ele alır. Bu temelde de, görünen karşıtlıkların ve zıtlıkların gerisinde her iki yaklaşımda epistemik ve yöntemsel düzeyde aynı küreselleşme yaklaşımını paylaşırlar, tarihsel ve eleştirel bir çözümlenmeye gitmezler, ve toplumsal süreçler üzerinde odaklaşmak yerine, söylemlerini sistemik, bütünsel ve özcü bir toplumsal değişim anlayışı üzerine odaklaştırırlar.

(ii) **devlet tezi:** neo-liberal hiperglobalizm Türk modernleşmesini niteleyen “güçlü devlet geleneğini” eleştirerek, küreselleşen dünyada devletin minimize edilmesini ister, ve ekonomik ve kültürel ilişkilerden soyutlanmış teknik devlet anlayışını savunur. Hiperglobalizme göre, devlet ekonomik rasyonalite temelinde toplumsal ilişkilere bakması, toplumsal yaşamı bireye normatif öncüllük veren bir çerçevede düşünmesi, ve toplumsal sorunlara ve taleplere bireysel tercih ilkesi ekseninde yaklaşması gereken bir “aktördür”. Küreselleşen dünyaya adapte olması gereken devlet teknik bir aktördür; serbest pazar ve atomistik birey temelinde örgütlenmesi gereken toplumsal ilişkilere müdahale etmemelidir, ve toplumsal/kamusal yarar anlayışını bırakarak toplumsal ilişkileri “negatif özgürlük” ilkesi içinde güçlendirmeye çalışmalıdır. Küreselleşen dünyanın devleti, güçlü topluma ve atomistik bireye “hizmet” eden teknik devlettir.

Buna karşın, devletçi-milliyetçi söylem, küreselleşmeye, değişen toplumsal yapıya/ilişkilere ve de toplumsal kimliklere/taleplere karşı güçlendirilmesi gereken devleti savunur. Bu yaklaşım “güçlü devlet geleneğine” sıkı sıkıya sarılarak, toplumsal ilişkilerden soyut ve “devlet bekası ilkesi” temelinde egemenliği her zaman bireysel özgürlüklerden ve hukukun üstünlüğü ilkesinden önce gelen bir devlet anlayışına sahiptir. Devlet-toplum/birey karşıtlığı içinde hareket eden devlet, toplumsal ilişkilerin belirleyicisi, toplumsal taleplerin ve değişimin tanımlayıcısı/planlayıcısıdır; ve bu anlamda da siyasetin sınırlarını çizen “egemen aktör”dür. Egemen aktör olarak devlet, her zaman bireysel çıkarlara ve özürlüğü karşı normatif öncüllüğe sahiptir.

Bu bağlamda, her iki yaklaşımın birbirine zıt ve karşıt devlet tezlerini savunduklarını söyleyebiliriz. Fakat bu bizim “minimal/teknik devlet-güçlü devlet karşıtlığı”nın, epistemik ve ontolojik düzeylerde, aynı devlet anlayışı üzerinde kurulduğunu görmemizi engellememelidir. Her iki yaklaşımda, devletin tarihsel/toplumsal/söylemsel niteliğini, farklı iktidar ilişkilerini içeren çok-boyutlu kurumsal yapısını, ve daha da önemlisi tarihsel değişim içinde değişebilecek/dönüştürülebilecek kimliğini gözardı ederek, devleti minimize edilmesi ya da güçlendirilmesi gereken ve toplumsal ilişkilerden soyut bir ontolojiye sahip “siyasi bir aktör” olarak tanımlarlar. Devletin tarihselliğini ve toplumsallığını yadsıyan her iki yaklaşım, devlete kendine içsel ve değişmeyen bir kimlik ve “zihniyet” atfederler, ve sonuçla devleti siyasal ve söylemsel temelde kurulmuş bir “iktidar ilişkileri ağı” olarak görmek yerine, devlete “düşünen, karar veren bir aktör” niteliği yüklemektedirler. Bu temelde de, devlet ya bir hizmet kurumuna, ya da her türlü talebe karşı güçlendirilmesi gereken bir zihniyete indirgenmektedir.

Her iki yaklaşım arasındaki bu benzerlik, kendisini yaklaşımların sivil toplum ve kimlik/benlik anlayışında da göstermektedir.

(iii) **sivil toplum ve kimlik/benlik tezi:** neo-liberal hiperglobalizm küreselleşen dünyaya güçlü devlet geleneğinin adapte olamadığını, küreselleşmenin yarattığı yeni sorunlara ve toplumsal taleplere bu geleneğin yanıt veremediğini, ve güçlü devletin özünde sorun yaratan hantal bir devlet olduğunu önererek, sivil toplumun güçlendirilmesinin Türkiye’de yaşanan sorunların çözümü için önemini vurgular. Serbest pazar ekonomik rasyonalitesi bireycilikle ve sivil toplum üzerine vurguyla birleşecek, ve yaşanan sorunların temel kaynağı olan güçlü devlet geleneğine karşı, güçlü bir toplum yaratılacaktır, ve devlet de bu topluma “hizmet” veren teknik bir aktöre indirgenecektir. Hiperglobalizme göre, küreselleşen dünyaya Türkiye’nin adapte olmasını sağlayacak bu güçlü toplumu oluşturan kimlikler, bireyciliği önplana çıkartan, girişimci ve rekabetçi ekonomik benliği taşıyan, ve bireysel hak ve özgürlükleri dile getiren vatandaşlardır. Girişimci benlik ve bireysel vatandaşlık anlayışı üzerine gelişecek sivil toplum, devlete karşı güçlü olacak ve Türkiye’yi küreselleşen dünyanın önemli aktörlerinden biri yapacaktır.

Hiperglobalist sivil toplum ve kimlik/benlik anlayışının, gerekli olarak, devlet-sivil toplum karşıtlığı temelinde kurulduğunu, bizleri bu karşıtlık içinde ontolojik bir tercih yapmaya zorladığını, ve belli oranda da sivil toplumun fetişizmini ve eleştirel olmayan bir sivil toplum çözümlemesini içerdiğini düşünüyorum. İleriki sayfalarda, küreselleşme süreçlerine dönüştürücü yaklaşımı açıklarken altını çizeceğim gibi, sivil toplumun güçlendirilmesi Türkiye’de devlet-toplum/birey ilişkilerinin demokratikleşmesinin çok önemli bir ögesidir: ama bu gerçeklik bizi sivil toplumu eleştirel bir çözümlemeye sokmamaya, sivil toplum aktörlerini eleştirel bir gözle irdelememeye, sivil toplumun total ve homojen değil, farklılıkları içeren bir yapıya sahip olduğunu görmememize, bu temelde de hem olumlu hem de özcü/köktenci ideolojileri taşıdığı gerçeğini yadsınamamıza, ve daha da önemlisi demokratik bir sivil toplum olgusunun devletin demokratikleşmesi olmadan olasılık kazanamayacağını görmememize neden olmamalıdır.¹⁹

Hiperglobalizme karşıt olarak, devletçi-milliyetçi söylem küreselleşmeye olumsuz bir normatif nitelik atfederek, sivil topluma karşı devletin güçlendirilmesi önermektedir. Buradaki sivil toplum söylemi, sivil toplum örgütlerinin devlet denetimi altında olması gerektiğini vurgulayan, va ancak devlet ideolojisini taşıyan örgütlerin meşru olabileceğini varsayan

¹⁹ Bkz. Bellamy, R. *Rethinking Liberalism*, London, Pinter, 2000.

bir söylemdir. Devletçi-milliyetçi yaklaşıma göre, sivil toplum devlet ideolojisinin siyasal alan dışında da pekiştirilmesi işlevini gören bir alandır. Bu bağlamda da, devletçi-milliyetçi söylem, toplumsal kimliği devlet ideolojisini içselleştirmiş bir benliğe sahip, ve devlet seçkinleri tarafından belirlenmiş toplumsal/kamusal yararı kendi bireysel hak ve özgürlüklerinden önce gören "sorumlu vatandaş" olarak tanımlar. Bu anlayış, hem kimliğin tarihsel ve söylemsel çok-boyutlu kurulmuşluğunu yadsıması, toplumsal ilişkileri özcü ve homojen bir benliğe indirgemesi ve bu yolla devlet denetimine sokması, ve bireysel hak ve özgürlükleri sürekli bir erteleme sürecine sokması ve devlet çıkarına ikincil görmesi temelinde, sorunlu ve anti-demokratik bir kimlik anlayışını yaşama geçirmektedir. Bu anlamda da, devletçi-milliyetçi söylem, devlet ideolojisiyle kendisini özdeşleştirmiş ve bu ideolojiyi içselleştirmiş benliğin ve kimliğin taşıyıcısı olan örgütlerin devlet dışı etkinlik alanını sivil toplum olarak görür. Sivil toplum devletin bir uzantı mekanıdır, ve sorumlu vatandaşların toplumsal/kamusal yarar çerçevesinde hareket ettikleri homojen bir bütünlüğü simgelemektedir.

Aralarındaki farklılığa rağmen, hem neo-liberal hiperglobalizmin hem de devletçi-milliyetçi söylemin özünde aynı sivil toplum ve kimlik/benlik anlayışını paylaştıklarını söyleyebiliriz. Her iki yaklaşımda sivil toplumu özcü bir kimlik anlayışı temelinde kurmakta ve homojen bir alan olarak görmektedirler. Daha da önemlisi, her iki yaklaşım da sivil toplumu kendi tarihsel ve söylemsel bağlamı içinde çözümlememekte ve eleştirel bir yaklaşımla ele almamaktadırlar. Yerine, sivil toplumu bu yaklaşımlar arasındaki hegemonya mücadelesinin ve pozisyonlar savaşının "söylemsel bir aracına" indirgenmektedir. Böylece, sivil toplum ya devlete karşı fetişleştirilmekte, ya da toplumsal değişim içinde denetlenmesi gereken devlet dışı bir alan olarak görülmektedir.²⁰ Görünen karşıtlıklar ve zıtlıkların gerisinde, epistemik ve ontolojik düzeylerde bu yaklaşımların küreselleşme, devlet, sivil toplum ve kimlik/benlik tezleri temelinde paylaştıkları benzerlikler ve ortak noktaların altını çizmek iki-boyutlu bir sonucu ortaya çıkartmaktadır. **Birincisi**, yaklaşımlar arasındaki görünen zıtlık ve karşıtlıkların özünde aynı ve sorunlu bir epistemik ve ontolojik temelden kaynaklandığını ortaya çıkartmak, bu yaklaşımlar arasında bir tercih yapma yerine, alternatif ama aynı zamanda eleştirel bir küreselleşme çözümlemesinin yapılmasını olanaklı kılacaktır. **İkinci** olarak, bu olanak, diğer bir deyişle küreselleşme süreçlerinin Türkiye'de toplumsal ilişkiler üzerindeki etkilerini bu yaklaşımlar tarafından yaratılan kutuplaşmalar ve

²⁰ Bu bağlamda bkz. Keyman, E.F. "Civil Society and the Problem of Democracy in Turkey", Durst, D. (der) *Civil Society in East Europe*, London, Vertigo, içinde çıkacak.

tali-karşıtlıkların dışında bir alanda çözümlenme olasılığı, hem her iki yaklaşımda eleştirel gözle bakan, hem yaklaşımlar arasındaki hegemonya savaşına alternatif bir düşünce/tartışma mekanını yaratma çabasını taşıyan, ve hem de, bu yolla, demokratik ve çoğulcu bir toplum vizyonunu kurmayı amaçlayan bir kuramsal-siyasal söylemi de gündeme getirmeye çalışacaktır.

Küreselleşme, Dönüştürücü Yaklaşım ve Demokratik Türkiye Vizyonu

Daha önceki bölümde belirttiğimiz gibi, bu kuramsal-siyasal söylem, (a) toplumsal değişime karşıtlıklar içinde değil, fakat "dönüştürücü bir bakış açısı"yla yaklaşan, (b) küreselleşmeyi bir "durum" olarak değil, fakat toplumsal ilişkilerin "içsel bir kurucu ögesi" olarak hareket eden "süreçlerin tarihsel bir bütünlüğü" temelinde anlayan, ve daha önemlisi, (c) siyasal kutuplaşmalara değil, fakat devlet ve sivil toplumun eş-zamanlı demokratikleşmesini amaçlayan, ve (d) demokratik-anayasal vatandaşlık üzerine kurulmuş çoğulcu bir toplum vizyonunu destekleyen (radikal) demokrasi anlayışıdır.²¹

Toplumsal değişime ve küreselleşme süreçlerine dönüştürücü yaklaşım, neo-liberal hiperglobalizm ve devletçi-milliyetçi söylemden bir dizi temel noktada ayrılır. Dönüştürücü yaklaşım içinde:

(i) **toplumsal değişim**, tarihsel, çok-boyutlu ve söylemsel yapısı içinde düşünülür, ve kendisine olumlu ya da olumsuz nitelikler atfedilmeden, toplumsal bir süreç olarak çözümlenir; bu anlamda, toplumsal süreçler ve kurumlar, tali-karşıtlık ve kutuplaşmalar içinde değil, "tarihsel ve söylemsel kurulmuş toplumsal olgular" olarak ele alınır. Bu anlamda da, küreselleşme, modernite krizi, Türkiye'nin son yıllarda içinden geçtiği dönüşümün ve toplumsal değişimin tarihsel bağlamını kurmaktadır, ve bu bağlam içinde uluslararası ilişkiler iç politikaya, bu gün karşı karşıya olduğumuz, toplumsal sorunlar ve toplumsal talimler, riskler ve potansiyeller, olumlulu ve olumsuz gelişmeler ortaya çıkmıştır ;

(ii) bu nedenle, **küreselleşme** yalnız ekonomik, siyasal ya da kültürel boyuta indirgenemeyecek, ve çok-nedenselli ve çok boyutlu tarihsel bir süreci simgeler. Bu süreç kapitalizm ve modernite sonrası bir "durum" ya da "küresel dünya"nın ortaya çıkması olarak ele alınmamalıdır; aksine küreselleşme kapitalizm ve moderniteye içseldir, ama aynı zamanda "yeni" bir oluşumu da nitelendirmektedir. Bu oluşum, küreselleşme süreçlerinin, devletler, toplumlar ve insanlar arası karşılıklı bağımlılık ilişkilerinde yarattığı "yoğunlaşma, derinleşme ve hızlanma" nedeniyle oluşan, ve toplumsal ilişkilerin "zaman-mekan

²¹ Radikal demokrasi projesinin ayrıntılı bir açılımını, *Türkiye ve Radikal Demokrasi* kitabımda yaptım.

boyutunda" hissedilen radikal değişimler ve dönüşümlerdir.²² Bu değişim ve dönüşümler modernitenin hegemonik zaman-mekânı olan "ulusal boyut"un meşruiyet ve temsiliyet krizini yaratırken, aynı zamanda da "küresel-bölgesel-ulusal-yerel etkileşimi" olarak niteliyebileceğimiz yeni bir zaman-mekân boyutunu toplumsal ilişkilerin içsel kurucu ögesi konumuna getirmektedir. Bu nedenle de, küreselleşme süreçleri bir durum olarak değil, toplumsal ilişkiler üzerinde yarattıkları etkiler bağlamında ele alınmalı ve çözümlenmelidir. Küreselleşme, "dışarıda, orda" ontolojik varlığı olan bir durumu değil, aksine "içeride, burada" hareket eden, toplumsal ilişkilerin ekonomik, siyasal, kültürel ya da insani boyutlarında farklı etkiler yaratan, ve bu anlamda sistemik değil, fakat "günlük yaşamı dönüştürücü etkisi olan" tarihsel süreçlerin karmaşık bir bütünü olarak ele alınmalıdır. Sonuçla, dönüştürücü yaklaşıma göre, küreselleşme süreçlerinin kapitalizmin ve modernitenin iktidar ve egemenlik ilişkilerine içsel olduğunu kabul ederken, aynı zamanda küreselleşmenin toplumsal ilişkiler üzerinde yarattığı etkiler ve dönüşümler temelinde, alternatif toplum vizyonlarının da ortaya çıkmasına katkısı olduğunu kabul etmemiz gerekir.²³

(iii) Küreselleşme süreçlerini tarihsellikleri ve toplumsal ilişkiler üzerindeki etkileri temelinde çözümlenmek, dönüştürücü yaklaşımı **devleti** toplumdan bağımsız, kendi zihniyeti olan ve düşünen bir aktör olarak algılama yanılığısından kurtaracaktır. Bu yaklaşıma göre devlet, toplumsal süreçlerden ve ilişkilerden bağımsız bir aktör olarak değil, tarihselliği, kurumsallığı ve kimliği içinde "ilişkisel, bağlamsal ve söylemsel bir özne" olarak kavramsallaştırılır.²⁴ Bu anlamda da, demokrasi sorusuna devlet-sivil toplum ya da teknik devlet-güçlü devlet karşıtlığı yerine, devlet-toplum/birey ilişkilerinin demokratik bir temelde yeniden-düzenlenmesi mantığıyla yaklaşılır ;

(iv) ve bu nedenle de, **sivil toplum/devlet ve kimlik/benlik** karşıtlık içinde değil, "tarihsel, birbirleriyle ilişkisel, ve söylemsel kurulmuş" toplumsal olgular olarak ele alınırlar. Sivil toplum devlete karşıt bir varlığı olan homejen bir alanı simgelemez, aksine toplumsal taleplerin siyasal alana iletiildiği bir "dolayım ve müzakere alanı"dır. Bu anlamda da, sivil toplum farklılıkları içinde barındırır, çoğulcu bir alandır, ve siyasal ve ekonomik toplumların dışında toplumsal taleplerin müzakere alanıdır. Bu noktaya kadar, sivil toplum demokratikleşme sürecinin önemli bir ögesidir. Fakat,

²² Küreselleşme süreçlerinin bu tür anlaşılması üzerine kapsamlı ve ayrıntılı bilgi için bkz, Lechner, F.J ve Boli, J. (der) *The Globalization Reader*, London, Basil Blackwell, 2000.

²³ Bu konu için *Türkiye ve Radikal Demokrasi* kitabıma bakılabilir.

²⁴ Bu devlet kavramı kapsamlı olarak, Ericson, R. ve Stehr, N. (der) *Governing Modern Societies*, Toronto, Toronto University Press, 2000.

bu bizi bir sivil toplum fetişizmine götürmemelidir, çünkü demokratik kimlik talepleri kadar, demokrasiyi rededen, özcü ve köktenci siyasal talepler de bu alanda yer almaktadır.²⁵ Bu gerçeklik bize, sivil toplum olgusunu demokratikleşme bağlamında desteklerken, aynı zamanda da fetişizmden kaçarak, bu alana homojen olmayan, farklılıkları içeren, ve eleştirel bir gözle çözümlenmesi gereken bir toplumsal olgu olarak yaklaşma olanağını verecektir. Bununla birlikte, sivil topluma eleştirel yaklaşım, devletçi-milliyetçi söylemin şüpheciliğiyle karıştırılmamalıdır, çünkü dönüştürücü yaklaşım toplumsal taleplere ve oluşumlara şüphecilikle bakmak yerine, onları demokratik bir platforma çözümleyecek “anlama, eleştirel çözümlenme ve diyolojik iletişim” yöntemini izler;

(v) böylece, farklılıkları ötekileştirme yoluyla sınırlamak ve denetlemek yerine, özneler, benlikler ve kimlikler-arası ilişkiler **çoğulculuk ethosu ve demokratik toplum vizyonu** içinde düzenlenir²⁶ ; ve bu bağlamda da, minimal devlet-güçlü devlet karşıtlığı yerine, devletin ve sivil toplumun beraber ve eş-zamanlı demokratikleştirilmesi, bireycilik-topluluk karşıtlığı yerine, anayasal vatandaşlık içinde kimlik taleplerinin tartışılması, ve organik-homojen toplum kurgusu yerine demokratik-çoğulcu toplum anlayışıyla toplumsal ilişkilerin kurulması, 21.yüzyıla girerken Türkiye'nin demokratik bir modern topluma “dönüştürülmesinin” ön-koşulları olarak ele alınır;

(vi) bu da, sonuçla, **Türkiye modernite projesini**, karşıtlıklar ya da kutuplaşmalar yerine, tarihsel özgüllüğü içinde anlamayı, eleştirel çözümlenmeyi ve küreselleşen dünya-tarihsel bağlamı içinde yeniden-kurmayı gerektirmektedir. Dönüştürücü yaklaşıma göre, bu yeniden-kurma girişimi, hem Türk modernite projesini tarihselliği ve söylemselliği içinde tartışmalı, hem de bu tartışmayı modernite-küreselleşme referansları içinde yapmalıdır. Bu bağlamda da yapılması gereken, Türk modernite projesine, çağdaşlaştırıcı ya da otoriter bir “zihniyet” olarak yaklaşmak değildir; aksine, bu projenin tarihsel özgüllüğü içinde anlaşılması, eleştirel bir çözümlenme sürecine sokulması, sorunsallaştırılması ve toplumsal değişime bağlı olarak yeniden-düşünülmesi ve demokratik bir temelde yeniden-kurulmasıdır.

Bu noktada şu önermeye yapmak istiyorum: Türkiye’de yaşamamızın her gününde karşı karşıya kaldığımız, bir taraftan devlet-toplum/birey ilişkilerinin her alanında varlığını hissettiren anti-demokratik düzenlemeler,

²⁵ Sivil toplumun bu karmaşık yapısını çözümleyen önemli bir kaynak için bkz. Ehrenberg, J. *Civil Society: The Critical History of An Idea*, New York, New York University Press, 1999.

²⁶ Bu bağlamda bkz. Touraine, A. *Birlikte Yaşayabilecekmiyiz?*, İstanbul, Yapı ve Kredi Yayınları, 2000.

diğer taraftandan da günlük yaşamımızı sarmallayan belirsizlikler, riskler ve ontolojik güvensizlik, ancak ve ancak toplumsal ilişkilerin demokratikleşmesiyle, güçlü devlet geleneğinin demokratik bir hukuk devletine dönüşmesiyle, ve günlük yaşamın "erdemli benlik ve hakkaniyet ilkeleri" temelinde kurulmasıyla aşılabilir. Bununla birlikte, artık kabul etmeliyiz ki, bu sorunları aşmak ve Türkiye'yi demokratik bir ülkeye "dönüştürmek", aynı zamanda (a) düşünce dünyamızı da yeniden-kurmamızı, (b) toplumsal sorunlara ve taleplere "anlama, diyalog ve ötekine karşı eleştirel sorumluluk" ilkesi temelinde yaklaşmamızı, ve (c) toplumsal değişimi de "ulusal-boyut"un gerisinde ve yeni küresel tarihsel-bağlamı içinde ele almamızı gerektirmektedir. İşte tam da bu noktada, küreselleşme olgusunu nasıl düşündüğümüz, nasıl çözümlediğimiz, ve nasıl siyasal-kuramsal söyleme eklemlediğimiz çok önem kazanmaktadır.

Bu çalışmada, 1990'lardan başlayarak bugüne kadar akademik ve kamusal söylem içinde hegemonya mücadelesi yapan, ve bu mücadele temelinde karşıtlıkları, zıtlıkları ve kutuplaşmaları düşünce "dünyamıza empoze eden neo-liberal hiperglobalizme ve devletçi-milliyetçi söyleme karşı ve onlara alternatif "dönüştürücü yaklaşım"ın demokratik bir Türkiye vizyonu için önemini vurgulamaya çalıştım. Küreselleşme süreçlerin yarattığı toplumsal değişimi "tartışılmaz bir veri" ya da "denetlenmesi gereken bir sorun" değil, fakat "anlama, yorumlama ve bu yolla açıklama sürecine sokulması gereken bir toplumsal olgu" olarak gören dönüştürücü yaklaşım, bizi hegemonik küreselleşme söylemlerine karşı dirence, ve tali-karşıtlıkların ve siyasal kutuplaşmaların dışında bir alanda Türkiye'yi ve sorunlarını tartışmaya davet etmektedir. Bu davet, dolayısıyla siyasal kutuplaşmaların ve tali-karşıtlıkların gerisinde Türkiye'nin sorunlarını ve geleceğini tartışmak, toplumsal taleplere yaklaşırken mutlak doğruyu değil iyi ve adaletli olanı aramak, ve daha da önemlisi farklılıkları tanıyarak ve onlarla eleştirel bir diyalojik iletişime girerek toplumsal değişimi anlamaya çalışmak; belki de, demokratik bir Türkiye vizyonunu yaşama geçirmek için atacağımız ilk adım...Tercih bizim...